

Aladdin

Willumsen og Thorvaldsen

I en af de mange bøger J. F. Willumsen anskaffede sig om Bertel Thorvaldsen,¹ har han på titelbladet med store bogstaver prentet ALADIN –

I Willumsens forestillingsverden har Thorvaldsen givetvis optrådt som den lykkelige mand, der havde held med sine foretagender. Denne opfattelse var nøje knyttet sammen med Willumsens egne oplevelser af sin forgænger i den danske kunstverden. Netop Thorvaldsens position i det internationale kunstliv fascinerede ham. I perioder har Willumsen identificeret sig med Thorvaldsen og drømt om en tilsvarende anerkendelse, og han er således blevet ansporet i sit krævende kald som kunstner. En personlig kontakt fandt aldrig sted, da Thorvaldsen havde været død i næsten tyve år, da Willumsen blev født i 1863.

Selvportræt

I efteråret 1899 fotograferede Willumsen sig selv i sin atelierlejlighed i Børsgade i København. Spændt som en fjeder og fuld af dynamik står Willumsen i en knitrede stram kittel ved sin cavalet i færd med at dekorere en vase. Han ses i skarp profil med ansigtet lige ud for sit selvportræt *Reflektion* i glaseret stentøj. Det tredje element i denne centrale del af fotografiet er Thorvaldsens skitse til sit *Selvportræt med Håbet* fra 1839. I statuetten er Thorvaldsen ved afslutningen af sin livsbane, mens Willumsen kun havde taget hul på sit livsværk og nu var parat til at tage det næste store spring fremad. Thorvaldsen står rolig i en pause, mens Willumsen er dybt optaget af færdiggørelsen af et kunstværk. Denne sammenstilling af Willumsens to ansigter og Thorvaldsen er ikke tilfældig. I en række malede og fotograferede selvportrætter har Willumsen omhyggeligt iscenesat sig selv. Hans egen attitude afspejler hans sindstilstand på det pågældende tidspunkt, og rummet og arrangementet omkring er nøje udvalgt og tilrettelagt. Hver eneste genstand har betydning og portrættet udstråler eksistentielle værdier (fig. 1).

J. F. Willumsen havde gennem længere tid været brændende optaget af Thorvaldsen. På dette tidspunkt havde Willumsen boet i Frankrig i flere år, hvor han havde satset på et internationalt gennembrud og anerkendelse i udlandet. Han havde blandt andet i begyndelsen af 1890'erne planer om at færdiggøre *Det store Relief* og

1. Albert Repholtz: *Thorvaldsen og Nysø*, København 1911.

Fig. 1. J. F. Willumsens fotografi af sig selv i atelierlejligheden i Børsgade, november 1899.

J. F. Willumsens Museum.

rejse fra hovedstad til hovedstad for at vise det frem.² Der, hvor han høstede det største bifald, ville han slå sig ned. Hans ambitioner om en international karriere spillede tidligt en rolle.

I 1899 stod han over for et internationalt gennembrud i sin egen bevidsthed. Han havde et par år forinden indledt et nyt forhold til kunstneren Edith Wessel, og med stor energi arbejdede han nu med forskellige udfordrende opgaver. Hans forventninger og forhåbninger til fremtiden var store. Han planlagde et ophold i Amerika og ventede sig bestillinger i det land, han opfattede som fremskridtets og fremtidens nation.

2. J. F. Willumsen til C. H. Meyer
2.8.1894. Det kongelige Bibliotek.

Ingen dansk kunstner havde som Thorvaldsen markeret sig hos udlandets kunstkyndige. Thorvaldsen var æresmedlem af de fleste kunstakademier, han havde stort værksted i Rom, han fik realiseret væsentlige projekter, han fik betydningsfulde bestillinger i både ind- og udland, han så sine værker placeret som monumenter over hele Europa, han havde en omfattende kunstsamling, og han fik sit eget museum i København.

I sin interesse for Thorvaldsen har Willumsen givet været mindst ligeså optaget af hele Thorvaldsens situation som af hans kunstneriske produktion. Thorvaldsens lille selvportrætstatue havde Willumsen ifølge mundtlig overlevering købt af landskabsmaleren Godtfred Rump.³ I april 1900, da Willumsen realiserede alle sine ejendele for at skaffe midler til Amerikaturen,⁴ var han nødt til at sælge den til billedhuggeren Siegfried Wagner. For 20 kroner fik han statuetten samt et staffeli. Da Willumsen i 1942 for 500 kroner købte en af Siegfried Wagners skulpturer,⁵ spurgte han samtidig om prisen på Thorvaldsens portrætstatue. Den skulle indlemmes i hans kommende museum. Men først i 1957, da J. F. Willumsens Museum åbnede i Frederikssund, kom den tilbage som gave fra Olga Wagner.

Selv var Thorvaldsen knap 70 år, da han på baronesse Stampes opfordring skildrede sig selv i arbejdstøjet. Han støtter sig til sin egen figur *Håbet*, som han nærmest er vokset sammen med.

I sit atelier i Paris, som Willumsen havde fra 1891 til 1893, havde han Thorvaldsens lille figur *Jason med det gyldne skind*. Ved siden af Willumsens keramiske værker på en hylde i det beskedne atelier stod den unge kongesøn Jason med det gyldne vædderskind, som gjorde ham til herskeren i sit land. Netop med denne skulptur fik Thorvaldsen sit gennembrud i den romerske kunstverden. Bestillingen i marmor bevirkede, at Thorvaldsen kunne blive i Rom.

Thorvaldsens Museum

I efteråret 1898 var Willumsen flyttet fra sin kone og børn til en mindre lejlighed i husrækken »De seks søstre« i Børsgade. Det var tæt ved Thorvaldsens Museum, hvor han nemt kunne aflægge besøg.

Til Juliette Willumsen,⁶ der er i Rom, skriver han i januar 1899: »Min Barndomskærlighed til Thorvaldsen er igjen vaagnet med fornyet Kraft, jeg gaar tidt paa Thorvaldsens Museum som jeg kun bor 5 Minutter fra. Jeg opkøber hos Antikvarerne Fotografier efter hans Ting à 10 Øre jeg har 33 store (12×6" størrelsen) Billeder. Man behøver ikke at rejse til Rom for Kunstens Skyld, den største Billedhugger siden Renaissancen har vi hos os, han har forstaaet fremmest blandt Alverdens Kunstnere at lægge det varmeste Hjærte ind i Stoffet. Hans Hjærte var stort. Naar Du kommer hjem skal vi gaa

3. Mundtlig meddelelse fra Olga Wagner til Sigurd Schultz. J. F. Willumsens Museum Acc 7. Der kan være tale om en fejl, da Godtfred Rump døde i 1880, hvor Willumsen var 17 år.

4. J. F. Willumsens regnskabsbog 1.11.1898-april 1900. J. F. Willumsens Museum.

5. J. F. Willumsen til Siegfried og Olga Wagner 21.1.1942 og J. F. Willumsens dagbog 26.1.1942. J. F. Willumsens Museum.

6. J. F. Willumsen til Juliette Willumsen januar 1899. Det kongelige Bibliotek.

Fig. 2. J. F. Willumsen:
»Samhørighed«. 1899.
Skitse til »Det store Relief«.
Gips, højde 92 cm. J. F. Wil-
lumsens Museum. Foto Ole
Woldbye.

sammen derop og jeg skal vise Dig hvad jeg har fundet. Det er større Rigdom end Penges Rigdom. Og den Kunst er foragtet og Ingen ser derop.«

Med Julius Langes ord var Thorvaldsen på dette tidspunkt lige det modsatte af en Nutidsmand.⁷ Alligevel fandt Willumsen det altså fascinerende at fordybe sig i Thorvaldsens liv og værker.

Af Willumsens regnskabsbog fremgår det, at han købte en del fotografier efter Thorvaldsens værker.⁸ Fra November 1898 til juni 1899 brugte han 12,35 kroner til langt over 100 fotografier. For 2 kroner købte han kataloget til museet og for 2,50 kroner Julius Langes bog om Sergel og Thorvaldsen. Willumsen fandt det nød-

7. Julius Lange: *Sergel og Thorvaldsen*, København 1886, s. VII.

8. J. F. Willumsens regnskabsbog 1.11.1898-april 1900. J. F. Willumsens Museum.

bestilt af russisk
Grevinde Urmanskoff
i Efteraaret 1807

modelleret
præbet Juli 1807
i Gips Juli 1809

1000 Scudi

bestilt i Marmor
Januar 1811

af Thorvaldsen
Maler v. Rübner

400 Napoleon Dors.

Fig. 3. Opslag i J. F. Willumsens bog med Thorvaldsens fotografier, med hans afskrift efter Thieles biografi. Thorvaldsens »Amor og Psyke genforenede i himlen«. J. F. Willumsens Museum. Foto Peter Schandorf.

vendigt at købe et nyt eksemplar af Langes bog allerede i november 1898,⁹ da han ikke havde fået den med ved opbruddet fra hjemmet dette efterår.

I disse års videre bearbejdning af enkeltdelene til *Det store Relief* udførte Willumsen i 1899 gruppen *Samhørighed* (fig. 2). På et jonisk søjlekapitæl står et ungt par i ensartede kostumer. Kvinden har Edith Wessel's træk og manden muligvis J. F. Willumsens. Gruppen er skabt under påvirkning af Willumsens nye forelskelse og selv folderne i dragterne er klart feminine og maskuline.

Gruppen er en parafrasering af Thorvaldsens *Amor og Psyche genforenede i himlen*, antagelig 1807,¹⁰ som illustrerer historien om de elskende, der efter uoverskuelige vanskeligheder forenes for evigt (fig. 3).

Intet har været mere oplagt for Willumsen end at tage fat på denne historie for at styrke sig selv og Edith i troen på, at deres

9. Juliette Willumsens papirer, pakke 11. Ægtepagt 10.11.1898, konfirmeret 8.2.1899. Det kongelige Bibliotek.

10. Roald Nasgaard: *Willumsen and Symbolist Art 1888-1910*, 1973, s. 276 (upubliceret).

kærlighed ville føre dem til et samliv. Deres vanskeligheder var mere håndterlige end Amors og Psykes, men det var nærliggende for Willumsen at materialisere sin elskov i skulpturen *Samhørighed*. Hele kompositionen med armenes stillinger har klart afsæt i Thorvaldsens figurgruppe. Samhørighedens kvinde har ingen skål med udødelighedens drik. Hun fremhæver blot med sin venstre hånd sit eget ansigt. Blandt Thorvaldsens mange fremstillinger af Amor, har Willumsen valgt denne skulptur, hvor de unge elskende er forenede, og alt er lykkeligt.

Sonnes frise

Et helt konkret bevis på Willumsens interesse for Thorvaldsen var hans forslag til restaurering af Sonnes frise. Han foreslog, at decorationen blev udskiftet med hårdt brændte fliser, hvori illustrationerne var nedlagt.¹¹ I marts 1899 henvendte han sig til den netop nedsatte kommission, men hans forslag kunne ikke bruges. På det pågældende tidspunkt havde han opgaver nok, så drivkraften må have været et ønske om at gøre noget for Thorvaldsen. Til kommissionen skrev Willumsen da også, at initiativet udelukkende var af interesse for museets restaurering.

Det har sikkert glædet Willumsen umådeligt, at han efter ankomsten til Amerika i *The Washington Post*¹² blev lanceret som »A New Thorvaldsen« med overskrifterne »An Eminent Danish Sculptor Comes to America – Will Live Here Permanently«. Dette kom han imidlertid ikke til, og i det hele taget blev hans ophold i Amerika en stor skuffelse. Han fik ikke de bestillinger og den opmærksomhed, han havde håbet på. Det blev kun til et års ophold i det forjættede land.

Set fra udlandet har det været oplagt at sammenligne Thorvaldsen og Willumsen. Da den norske kunsthistoriker Jens Thiis i 1923 skrev om nordisk kunst,¹³ hæfter han sig ved Willumsens energi og uro, samt hans vilje til at udnytte begge dele. Han karakteriserer ham desuden som den mærkeligste billedhugger, Danmark har haft siden Thorvaldsen. Thiis mener, at det er antikken og den danske klassicisme, der har vakt Willumsen. Også den danske Willumsenkender Vilhelm Wanscher har sammenstillet ham med Thorvaldsen, både som begreb og som person.¹⁴ »Han er af Ydre vor Tids Thorvaldsen, og han ligner ogsaa Thorvaldsen i sin store Skaberevne og Klarhed, ja, han ligner ham i Dyder og i Fejl.«

I sin forestillingsverden om kunstens betydning mente Willumsen selv, at han kunne tage Thorvaldsen til indtægt for en etisk opfattelse af kunsten. Som svar til Christian Krohg på,¹⁵ hvilke kunstnere han satte højest, sagde han i forlængelse af udsagnet om kunstens rolle i tilværelsen: »Rafael og Thorvaldsen. Rafael er den, der

11. 2^{den} Beretning til Kommissionen vedrørende Restaureringen af Thorvaldsens Musæums Facade, København 1900, s. 19-27.

12. *The Washington Post* 15.7.1900.

13. Jens Thiis: *Nordisk Kunst Idag*, Kristiania 1923, s. 46-55.

14. Vilhelm Wanscher: *Illustreret Tidende* 1908-09, bind 50, s. 114-115 og *J. F. Willumsen*, København 1937, s. 5.

15. Christian Krohg: *Kampen for Tilværelsen*. Bind 1, København 1920, s. 294-298.

har sat sig selv og Menneskene de høieste Maal. Thorvaldsen var ligesom ham paavirket af Antiken. Men Thorvaldsen havde noget forud for Renæssancetidens Kunstnere. Det var den store Sympati, han havde for Menneskene. Han var ligesom saa god Ven med dem.«

Fotografier

I to smukt indbundne bind havde Willumsen 155 fotografier af Thorvaldsens værker. I margenen har Willumsen noteret oplysninger af relevans, skrevet af efter J. M. Thieles Thorvaldsen biografi. Willumsen har hæftet sig ved rent faktiske oplysninger og noteret, hvornår værkerne er påbegyndt og afsluttet, hvem der var bestilleren, hvem der assisterede samt alle de fortrædeligheder, som opstod undervejs. Tolkninger eller analyser af værkerne har Willumsen stort set ikke foretaget. Men mængden af notater viser, at Willumsen har arbejdet indgående med materialet. Et enkelt sted ved den vantro apostel Thomas fra Frue Kirke har Willumsen dog udført en blyantsskitse af figuren.¹⁶ Han hæfter sig især ved draperiet og de linjer, som Willumsen i en påskrift har karakteriseret som tvivlen i hans indre.

Efter skriften at dømme kan notaterne i margenen være tilskrevet omkring århundredskiftet.

På dette tidspunkt skriver Willumsen til sin forlovede Edith Wessel om en mundtlig overlevering om Thorvaldsen med en klar fysisk parallel til sig selv.¹⁷ Da den ældre kunstner Lorenz Frølich vejledte Willumsen i udførelsen af en Pegasus til Den frie Udstilling, fortalte Frølich, at Thorvaldsen på ham virkede som en kæmpe med sit store legeme og med sin værdige bevægelse og med det hvide hår.

Da Willumsen i 1920'erne langt om længe fik mulighed for at udføre *Det store Relief* i marmor, skabte han et monument, der som fænomen kan sammenlignes med Thorvaldsens monumentalværker: De store menneskefigurer, de mange fortrædeligheder og hans egen historiske oplevelse af at arbejde med marmor fra Carrara. I sine erindringer¹⁸ mindes han, at i netop de store, støvede værksteder havde Bertel Thorvaldsen arbejdet før ham.

Kristus

I 1947 modtog Willumsen bestilling på en Kristusfigur og en engel i naturlig størrelse¹⁹ til en ny kirke i en lille nordfransk by. Figurerne blev dog ikke udført til kirken. Men det er oplagt, at Willumsen har haft Thorvaldsens Kristusfigur og dåbsengel fra Frue Kirke i tanker. Willumsens Kristusfigur, der var over fire meter høj, har samme opbygning som Thorvaldsens, blot er armene hævet højere,

16. Thorvaldsens Værker, fotografier bind I, s. 51. J. F. Willumsens Museum.

17. Edith Willumsens manuskript 20.2.1902. J. F. Willumsens Museum.

18. Ernst Mentze: *J. F. Willumsen*, København 1953, s. 254.

19. Kristusfigur. Deponering. Gravens Engel, inv. 376. J. F. Willumsens Museum.

Fig. 4. Fotografi af J. F. Willumsens »Kristus med det hellige hjerte«, 1951, gips, højde 408 cm. Einar Utzon-Franks atelier på Charlottenborg. J. F. Willumsens Museum. Fotografen ukendt.

og hovedet har en anden rejstning. Draperierne er grovere, og figuren har ikke den samme inderlighed som Thorvaldsens (fig. 4-5).

Gravens engel, som Willumsen havde forestillet sig i marmor med vinger støbt i bronze, er udformet som en svævende engel med samme store vinger som Thorvaldsens dåbsengel.

Museum

Da Willumsens planer om et museum begynder at tage form i slutningen af 1930'erne, har han Thorvaldsens Museum i tankerne. Oprindeligt ønskede han, at hans »Gamle Samling« skulle vises offentligt, og først senere blev det foreslået, at det skulle være et museum

mange lidensk.
i Skitser.

første med højre
hænde opløst og
velsignende.

næstsidste med
begge Arme strakte
i Høi mod Himlen.
Th' retfærdig.

Freund gør et spørgsmål
maal, Th' faar det
ved en Ide og bøjes
begge Arme ned ad.
Th' tilfreds med den
ne sidste skitse.

paabegyndt i Marmor
juli 1821.

10 1/2 Fod høj
anlægges af Tenerani
Th' overtager Arbejdet
men bliver syg.

Tenerani arbejder

Th. med Teneranis
Bistand gør den færdig
i Januar 1822

Tenerani bliver syg
af Fugtsighed i
Lilleværk.

hugges i Marmor
i Carrara begynder
i Efteråret 1827
af Bionnini, der
blev færdig den
15 August 1828.

færdig til Afleverelse
1833.

Betaling for Gabet 6000 Specier
Marmor 16000 Rigsdaler

til Afstøb i Marmor 2000 Rigsdaler

Fig. 5. Opslag i J. F. Willumsens bog med Thorvaldsens fotografier, med hans afskrift efter Thieles biografi. Thorvaldsens »Kristus«. J. F. Willumsens Museum. Foto Peter Schandorf.

for hans egne værker. I 1937 udførte han et udkast til bygningen,²⁰ der skulle ligge i København på Østerbrogade ved Garnisons Kirkegård. Det blev en anseelig bygning med sale i to etager med skulpturer forneden og malerier foroven. Indgangen skulle være i gavlen, og den 63 meter lange sidefacade mod Østerbrogade havde meget stor lighed med facaden på Thorvaldsens Museum med de store skrånende portalindfatninger.

Han orienterede sig grundigt om Thorvaldsens testamente og hele oprettelsen af hans museum.²¹ Til sin sagfører og våbendraget i museumssagen, Albert V. Jørgensen, sendte Willumsen »Thorvaldsens Museums Historie«,²² og da museet stadig ikke var blevet en realitet i begyndelsen af 1950'erne, blev han trøstet af Jørgensen:

20. J. F. Willumsens Museum. Acc 18, 14. sept. 1937.

21. Axel Ravn: Thorvaldsens Testamente. Medd. fra Thorv. Mus. 1938, J. F. Willumsen til Sigurd Schultz 17.12.1938. Thorvaldsens Museum.

22. Albert V. Jørgensen til J. F. Willumsen 30.7.1948 og 23.12.1953. J. F. Willumsens Museum. – Chr. Bruun og L. P. Fenger: Thorvaldsens Museums Historie, København 1892.

»lad os ikke give op. Det har før set sort ud og har lysnet igen, og naar jeg er mistrøstig tænker jeg altid paa Thorvaldsens Museum, som ogsaa havde mange og svære Fødselsveer og dog idag er en Realitet.«

Kunstsamling

Ud over de mange fotografier købte Willumsen tegninger af Thorvaldsen eller portrætter af ham.²³ Et par af dem var endog erhvervet i Italien.

Både Willumsen og Thorvaldsen havde store kunstsamlinger, som de selv havde købt og havde stor glæde af. Begge foretog løbende studier og havde stor viden om kunstværkerne. De omgav sig med deres samlinger, som blev en uvurderlig kilde for deres eget virke som kunstnere.

Som etableret kunstner opfattede Willumsen Thorvaldsen med en noget anden distance end tidligere. I forbindelse med museumsplanerne slår han i et dagbladsinterview fast, at bliver hans museum ikke lige så stort som Thorvaldsens, så vil han overhovedet ikke være med. Om sine kunstværker siger han, at han har en Rafael hængende over sin seng, ligesom Thorvaldsen havde det. Men hans Rafael er bedre end Thorvaldsens. »Hans er kun en Tegning.«²⁴

Identifikation

Flere gange har Willumsen identificeret sig med store forgængere i kunstens historie. Da han i 1930'erne malede trilogien med sin egen død, kaldte han den *Tizian døende*, selv om det måske i virkeligheden var Michelangelo, som han ønskede at identificere sig med. Selv fortalte han ikke uden stolthed, at hans kone somme tider troede, at hun var gift med Donatello.²⁵ Hun troede på sjælevandring og mente, at han var den virkelige Donatello.

På flere tidspunkter i sit liv har Willumsen haft behov for at sammenligne sig med Thorvaldsen. Det faldt ham naturligt at sammenligne sig med en af landets største kunstnere, og det har givet støttet ham. Objektivt set var det nok Thorvaldsens karriere og position snarere end hans kunstværker, Willumsen interesserede sig for. Kun i få tilfælde har Thorvaldsens skulpturer haft betydning for Willumsens udformning af hans egne værker. Som helhed har deres kunstsyn og forholdet til formen og indholdet været for forskelligt.

Det faldt Willumsen selv helt naturligt med sammenstillingen. Da han i 1904 ikke er blevet færdig med tre malerier, skriver han med stor selvfølelse til bestilleren:²⁶ »Thorvaldsen leverede sin Jason 40 Aar senere end lovet. – Saa slet bliver det dog ikke med mig.«

Da Willumsen – sandsynligvis i 1930'erne – skrev ALADIN i sin

23. Gamle Samling nr. 589, 591, 630, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1282, 1301, 1335, 1336, 1406, 1914. J. F. Willumsens Museum.

24. *Politiken* 7.1.1938.

25. J. F. Willumsen til Alice og C. E. Bloch 23.12.1918. Det kongelige Bibliotek.

26. J. F. Willumsen til Jacob Lachmann 22.3.1904. J. F. Willumsens Museum.

Thorvaldsenbog, må det have været i en lidt bitter stemning. I hans egen selvforståelse følte han en svigtende anerkendelse og et stort mismod over, at museumsplanerne ikke tog fart. Selv sled og slæbte han, mens han måske troede, at Thorvaldsen blot gned på lampen, hvorefter bestillere og skulpturer tonede frem! Selv kendte han ikke nogen ånd, han kunne henvende sig til.